

Barbara Ściślaska
TWÓRCA I ZAŁOŻYCIEL ZWIĄZKU
NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

[. . .] Ktokolwiek chce osiągnąć cenne wyniki — jeśli tylko zamierza działać w dziedzinie z dawna przez ludzi uprawianej — musi pamiętać, że nie zaczyna od zera, że winien przejść zdobywcze poprzedników, nauczyć się ich sztuki, by pójść o krok dalej.

Tadeusz Kotarbiński
Medytacje o życiu godziwym

Posiadać Stanisława Nowaka jako twórcy i organizatora Związku Nauczycielstwa Polskiego zasługuje na szczególną uwagę i obliuguje do przypomnienia jego sylwetki. Był postacią wybitną, człowiekiem, z którego pokolenia związkowców winny brać wzór.

Polscy historycy nauczycielskiego ruchu związkowego w swych opracowaniach podkreślają, że działalność Stanisława Nowaka przypadła na bardzo trudny okres zniewolenia narodu podzielonego między zaborców kraju. Sytuacja ta uniemożliwiała podejmowanie w tym zakresie samodzielnego ruchu nie mówiąc już o niezależnej organizacji nauczycielskiej. Szczególną rolę w budzeniu i kształtowaniu świadomości edukacyjnej wśród nauczycieli, pracowników szkół wyższych, a także w społeczeństwie spełniły ukazujące się coraz liczniejsze prace pedagogów i socjologów takich jak: M. Falski, J. Chałasiński, M. Myślakowski, L. Chmaj, B. Suchodolski, J. S. Bystron, H. Radlińska. Pośród nauczycielstwa powstał zauważalny pęd do systematycznego pogłębiania wiedzy na co niewątpliwie wpłynęło powstanie różnych lokalnych towarzystw nauczycielskich.

Stanisław Nowak urodził się 28 października 1859 roku w Andrychowie. Wraz z rodziną przeniósł się do Krakowa, dlatego też całe swoje dzieciństwo, młodość i życie dojrzałe spędził w Krakowie. Jako pedagog był nauczycielem z powołania, o szerokich zainteresowaniach problematyką pedagogiczną. śmiało występował przeciwko przestarzałemu systemowi nauczania. Opo- wiadał się za jednolitą ośmioklasową szkołą powszechną, dającą dobre wykształcenie oraz wychowującą gorących patriotów. Domagał się wprowadzenia do szkół ludo- wych nauki o prawach obywatelskich oraz reformy seminariów nauczycielskich, tak aby dawały wykształce- nie równe uniwersyteckiemu.

Działalność związkowa i zawodowa Stanisława Nowaka przypada na ten okres w historii, kiedy istnieje Towarzystwo Pedagogiczne powstałe w 1868 roku we Lwowie, posiadające swój oddział w Krakowie, którego członkami byli nauczyciele akademicy, szkół średnich i elementarnych. Niesnaski, konflikty na tle narodowościowym pod koniec XIX wieku, krytyka szkolnictwa średniego, usamodzielnienie się nauczycieli szkół średnich i wyższych, spowodowało, że w 1884 roku powołali do życia Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, co wyraźnie osłabiło działania Towarzystwa Pedagogicznego.

W 1903 roku przy krakowskim oddziale Towarzystwa Pedagogicznego powstało Towarzystwo Nauczycieli Szkół Ludowych i Wydziałowych (TNSLiW) z Prezesem Stanisławem Nowakiem, Liczba członków Towarzystwa wzrosła z 90 w pierwszym roku jego istnienia do 270 w roku 1905.

12 listopada 1905 roku na naradzie ponad 500 nauczycieli w krakowskim Towa- rzystwie Pedagogicznym, Stanisław Nowak reprezentujący miejscowych nauczy- cieli ludowych, postawił wniosek w sprawie stworzenia jednej zawodowej organi- zacji nauczycielstwa ludowego w Galicji. Wniosek ten został przyjęty, a jego realizację powierzono zarządowi krakowskiego Towarzystwa Nauczycieli Szkół Ludowych, na czele którego stanął Stanisław Nowak. Komitet przygotował spe- cjalną odezwę do całego nauczycielstwa Galicji, którą rozesłano 29 listopada 1905 roku. W odezwie przedstawiono bardzo trudną sytuację materialno-społeczną stanu nauczycielskiego, postawiono problemy, które należy przedyskutować oraz dokonać wybrania z każdego powiatu „mężów zaufania” aby ci stawili się 28 grud- nia 1905 roku dla wspólnego porozumienia i rozpoczęcia prac. Odbyty w Krakowie 28 grudnia 1905 roku „Zjazd Ankieta” mężów zaufania w liczbie 520 osób, repre- zentujących nauczycielstwo z 63 powiatów, którego przewodnictwo powierzono

Stanisławowi Nowakowi, postanowił w jednej z uchwał utworzyć Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji, 7 lipca 1913 roku we Lwowie dokonano zmiany nazwy organizacji związkowej na: Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji, którego przewodniczącym został Stanisław Nowak.

Stanisław Nowak działał również poza granicami Polski. Jako wielki zwolennik zjednoczenia organizacji nauczycielskich działających na terenach krajów słowiańskich był współorganizatorem Zjazdu w Pradze czeskiej w 1908 roku z udziałem delegatów: Słowaków, Słoweńców, Chorwatów i Serbów. Na zjeździe tym powołano Związek Nauczycielstwa Słowiańskiego z siedzibą w Austrii, a Stanisław Nowak został wybrany jego V-ce Prezesem. W 1910 roku na II Zjeździe w Lichaczowicach na Morawach zostaje wybrany Prezesem, a w 1912 organizuje III Zjazd Związku Nauczycieli Słowiańskich w Krakowie.

W okresie I wojny światowej uczestniczył aktywnie w pracach Naczelnego Komitetu Narodowego jako v-ce przewodniczący Komisji Szkolnej oraz oddaje część lokalu związkowego na kwatery dla legionistów.

12 grudnia 1918 roku wspólną decyzją Związku Polskiego Nauczycielstwa Ludowego Galicji i Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskich Szkół Powszechnych Królestwa (kierowanego przez Karola Klimka) o połączeniu się w jedną organizację przyjmując nazwę Związek Nauczycielstwa Polskiego Szkół Powszechnych z siedzibą w Warszawie, za datę jego powstania przyjmuje się 12 kwietnia 1919 roku.

Z inspiracji Stanisława Nowaka 2 lipca 1930 roku w Krakowie nastąpiło połączenie Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (kierowanego przez S. Nowaka) ze Związkiem Zawodowym Nauczycielstwa Polskich Szkół średnich (kierowanego przez Stanisława Kalinowskiego) w jeden Związek o nazwie Związek Nauczycielstwa Polskiego, którego prezesem został wybrany Stanisław Nowak.

Ogromne zaangażowanie w działalność związkową i osiągnięcia na tym polu budowały niepodważalny autorytet Stanisława Nowaka. Pełnione przez niego funkcje społeczno-polityczne wykorzystywał zawsze do starań o reformę oświaty i prawa nauczycieli. Domagał się utworzenia rady Wychowania oraz Komisji do sprawy podręczników szkolnych na wzór Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. Jego słynna mowa wygłoszona w Senacie w dniu 30 kwietnia 1923 roku walnie przyczyniła się do uchwalonej pragmatyki nauczycielskiej. Całe swoje życie poświęcił walce o podnoszenie szkolnictwa polskiego, o poprawę bytu materialnego nauczycieli i ich pozycji społecznej oraz prawnosłużbowej.

Prezes ZNP Jan Kolanko (następca po Stanisławie Nowaku) we wspomnieniu pośmiertnym tak scharakteryzował Stanisława Nowaka: [...] „Jako mówca porywał słuchaczy szczerością, bezpośredniością, prostotą i zapałem. Mówił jasno, prosto i twardo, nikomu nie schlebując, Nie uznawał kompromisu z krzywdą i poniżeniem nauczycielstwa. Tępił w sposób bezwzględny objawy karierowiczow-

stwa, samolubstwa. Był człowiekiem o głębokim sercu, oddany bez reszty służbie dobra publicznego”.

Intensywne, a zarazem skuteczne działania Stanisława Nowaka w kierunku integracji różnych grup zawodowych nauczycieli, które powstały w kraju w całym okresie Jego aktywnej działalności oraz fakty historyczne potwierdzające, iż każdorazowo zostawał Prezesem nowopowstałego Związku, świadczą o wielkości Jego autorytetu wśród nauczycieli, o Jego wybitnych talentach organizatorskich i przekonują nas do wypowiedzenia następującej sentencji:

„Stanisław Nowak to twórca i założyciel Związku Nauczycielstwa Polskiego, miejscem w którym ZNP się narodził i utwierdził jest - Stołeczno-Królewskie Miasto Kraków, w którym działał i pracował jego twórca”. Stąd na Pamiątkowym Medalu Jubileuszowym z okazji 100-lecia Związku widnieje jego podobizna.

Stanisław Nowak zmarł 6 marca 1936 roku w Krakowie i został pochowany na Cmentarzu Rakowickim. Dwa lata później w dniu 26 listopada 1938 roku zwłoki Stanisława Nowaka zostały uroczysto przeniesione do grobowca ufundowanego przez ZNP na tym samym cmentarzu. Na grobowcu widnieje napis:

ZAŁOŻYCIEL I PREZES ZWIĄZKU
NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
SENATOR RP, KAWALER KRZYŻA KOMANDORSKIEGO
ORDERU ODRODZENIA POLSKI

Bibliografia

- 100 lat ZNP. Ludzie, fakty, sprawy, wydarzenia*, Warszawa 2005.
- B. Grześ, *Związek Nauczycielstwa Polskiego ad korzeni po współczesność*, Warszawa 2000.
- E. Podgórska, *Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji 1905-1918*, Warszawa 1973.
- E. Podgórska, *Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji 1905-1918*, Warszawa 1973.
- Rękopis: *Protokołu Ankiety mężów zaufania nauczycielstwa ludowego w Galicji odbytej w dniu 28 grudnia 1905 roku w Krakowie w Sali Muzeum Technikum Przemysłowego ul. Franciszkańska 1*, Udostępniony przez Zarząd Okręgu Małopolskiego ZNP w Krakowie.
- Związek Nauczycielstwa Polskiego 100 lat w służbie edukacji i wartości narodowych*, opr. i red. R. Czekajowski, R. Staszewski, A. Ujejski, Kraków 2005.